

TOMAŽ PETEK

SOCIALNE IN FUNKCIJSKE ZVRSTI V SLOVENSKEM JEZIKOSLOVJU

COBISS: 1.02

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.V24I2.7107](https://doi.org/10.3986/jz.v24i2.7107)

Značilnosti socialnih in funkcijskih zvrsti jezika je v slovenskem jezikoslovju (Slovenski slovnici) opredelil Jože Toporišič. Hitre družbene spremembe in spremenjeni pogledi na sporazumevanje v najširšem smislu pa v današnjem času zahtevajo hitro prilagajanje jezika, in to ne glede na funkcijsko ali socialno zvrst, zato v prispevku Toporišičeve opredelitve primerjamo s sodobnejšimi spoznanji nekaterih drugih jezikoslovcev in presojava o nujnosti nadgradnje, ki jo narekuje sodobna raba.

Ključne besede: Toporišič, slovnica, socialne zvrsti, funkcijske zvrsti, aktualizacija sistema

Social and Functional Language Varieties in Slovenian Linguistics

Characteristics of social and functional forms of a language are defined in Slovenian linguistics by Jože Toporišič's *Slovenska slovnica* (Slovenian Grammar). However, today rapid social changes and modified perspectives on communication in the broadest sense demand quick adaptation of a language regardless of functional or social form. This article therefore compares Toporišič's definitions in a selected speech situation to more contemporary findings by other linguists, and it considers suitable modifications dictated by contemporary use.

Keywords: Toporišič, grammar, social forms, functional forms, updating a system

0 UVOD

Hitre družbene spremembe in spremenjeni pogledi na sporazumevanje v najširšem smislu v današnjem času zahtevajo hitro prilagajanje jezika, in to ne glede na socialno ali funkcijsko zvrst, zato izhajamo iz predpostavke, da bo treba v slovenskem jezikoslovnem prostoru uveljavljeno Toporišičevo delitev socialnih zvrsti na knjižni in neknjižni jezik nadgraditi oz. vsaj aktualizirati. O »problemih koncepta knjižnega jezika« je mdr. že pisal A. E. Skubic (2005: 5), ko je ugotavljal, da je bil tradicionalni odnos slovenistične stroke do knjižnega jezika na eni ter do drugih jezikovnih različic in njihovih govorcev na drugi strani izključujoč. V veliki meri je izhajal iz teorije J. Toporišiča (2000), zasnovane na podlagi praškega strukturalnega funkcionalizma. Knjižni jezik je namreč razumljen kot edina socialna zvrst, ki se lahko uresniči v vseh funkcijskih zvrsteh, medtem ko je raba preostalih socialnih različic omejena le na področje praktičnosporazumevalne zvrsti.

M. Bešter Turk (2013) omenja, da je bila v preteklosti večkrat izražena potreba po spremembi poimenovanja in delitve socialnih zvrsti slovenskega

jezika.¹ V. Smole (2009) navaja, da se z močno spremenjenimi družbenimi in političnimi razmerami spreminjata pomen in vloga slovenskega jezika v celoti ter pomen in vloga njegovih posameznih zvrsti. Po njenem mnenju sta pri t. i. socialnih zvrsteh najbolj izpostavljeni sorazmerno enotna knjižna in zelo različna narečna zvrst. Ista avtorica ugotavlja, da se, upoštevajoč današnjo jezikovno situacijo, oži obseg rabe knjižnega jezika, na nekaterih območjih pa obseg rabe »sistemskih narečnih različkov oz. krajevnih (in mestnih) govorov« (Smole 2009: 558). M. Bitenc (2016) se sklicuje na jezikovno realnost, ki je večinoma med dvema poloma, tj. jezikovnim standardom in dialektom. Omenja kompleksne razloge jezikovnega obnašanja; ti izkazujejo, da so med različnimi dejavniki »najbolj relevantni osebna zgodovina posameznika, njegove osebne lastnosti in jezikovne sposobnosti, družbena mreža, trajanje in narava jezikovnega stika, izkušnje, ki jih ima z jezikovno rabo v različnih okoljih, in z vsem tem povezana jezikovna stališča ter dojemanje povezave med jezikom in identiteto« (Bitenc 2016: 287). O razhajanjih med tradicionalno teorijo zvrstnosti in jezikovno rabo razpravlja tudi J. Vogel (2017). Potreba po aktualizaciji oz. nadgradnji pa se v slovenskem jezikoslovju kaže tudi pri Toporišičevi sistemsko uveljavljeni opredelitvi funkcijskih zvrsti, kar je v slovenskem prostoru razvidno iz razprav več jezikoslovcev, npr. O. Kunst Gnamuš 1992, M. Kalin Golob 1999, G. Červ 2013 in J. Vogel 2017, glede terminologije in normativnosti tudi M. Kalin Golob in N. Logar 2008, M. Jemec Tomazin 2010, H. Dobrovoljc 2014 in M. Žagar Karer 2018.

Ker se socialne in funkcijske zvrsti jezika uresničujejo v konkretnih okoliščinah, bomo v tem prispevku o njih razpravljali z vidika izbranega govornega položaja, tj. govornega nastopanja v javnosti,² pri katerem je ustrezna raba jezikovnih zvrsti zaradi vsenarodne in narodnoreprezentativne vloge knjižnega jezika nujna. Zaradi aktualnosti in pomembnosti obravnavane tematike v slovenskem jezikoslovju se zdi na podlagi do zdaj (več) parcialnih poskusov objektivnega razmišljanja o potrebah po aktualizaciji socialnih in funkcijskih zvrsti po Jožetu Toporišiču v slovenskem jezikoslovju nujno soočiti različne poglede in na koncu izbrati način, kako oblikovati predloge novega modela klasifikacije, vključno s terminologijo in upoštevajoč hitre družbene spremembe ter nenehni razvoj jezika v koraku s sodobno rabo.

1 SOCIALNE ZVRSTI JEZIKA MED TRADICIJO IN SPREMENJENIMI POGLEDI NA SPORAZUMEVANJE

Socialne zvrsti jezika se v slovenskem jezikoslovju (po Slovenski slovnici Jožeta Toporišiča) delijo na dva dela – knjižni jezik in neknjižni jezik (Toporišič 2000: 14). Knjižni jezik je namenjen sporazumevanju in sploh sporočanju na vsem slovenskem

1 V. Smole (2004) navaja, da to potrebo sicer omenjajo že Ž. Gruden 1976, E. Kržišnik 1998, M. Stabej 2003, H. Tivadar 2004, pozneje pa jo omenjajo tudi A. E. Skubic 2005, M. Kalin Golob 2009 idr.

2 O govornem nastopanju, ki ga razumemo kot tvorjenje enogovornih govorjenih besedil, namenjenih širši ali ožji javnosti, gl. tudi Petek 2012a; 2012b; 2013; 2014; 2018.

ozemlju in z vsenarodno ter narodnoreprezentativno vlogo. Deli se na zborni in splošno- ali knjižnopogovorni jezik (Toporišič 2000: 14). Neknjižni jezik pa se deli na t. i. zemljepisna narečja, npr. gorenjsko, dolensko, štajersko, in na pokrajinske pogovorne jezike, ki so nekaka nadnarečja več zemljepisnih narečij. V tem kontekstu se zdi smiselno omeniti tudi interesne govornice. Toporišič (2000: 25) navaja, da so interesne govornice modifikacije osnovnih socialnih zvrsti, in sicer z besedjem, s frazemi pa tudi z izraznimi načini, ki so značilni za posamezne ožje interesne skupnosti, npr. za pripadnike istega poklicnega področja. Interesne govornice ljudi, katerim je skupen poklic, so žargoni, nepoklicnostne imenujemo slengi, »rokovnjaške« pa argoji (Toporišič 2000: 25). Med neknjižne socialne zvrsti pa spadajo tudi mestne govornice. Slovenski pravopis navaja, da so mestne govornice t. i. jezikovni različki jezika, ki so večinoma nastali iz narečij v večjih mestih (SP 2001: 128, člen 1058). V primerjavi z narečji so slovenske mestne govornice bliže zvrstem knjižnega jezika, predvsem knjižnemu pogovornemu jeziku. Njihova posebnost je predvsem v besedju, skladnji in fonološkem naglasu ter v splošnem slušnem vtisu. Toporišič (1992: 104) pa mestne govornice opredeljuje kot socialnozvrstne značilnosti zemljepisnih enot kakega jezika, ki se uporabljajo v mestih. Nadaljuje, da je zanje značilno, da se na podlagi raznovrstnejšega izvora govorečih ter posebnih oblik življenja in dela razvijajo jezikovne značilnosti t. i. podeželskih narečij in govorov (tako so blizu knjižnemu jeziku). Z mestnimi govoricami se je pri nas ukvarjala tudi A. Valh Lopert (2008), ki omenja, da je Toporišič izraz mestne govornice uporabil že leta 1986.

V. Smole (2004: 322–323) je do Toporišičeve razdelitve na knjižno in neknjižno kritična in navaja, da je že na prvi pogled jasno, da je takšna delitev narejena z vidika knjižnega jezika in ne jezika v vseh njegovih pojavnih oblikah, kot so zvrsti definirane, tj. z vidika slovenskega jezika v celoti. Avtorica zavrača omenjeno Toporišičevo delitev in predlaga delitev slovenskega jezika na sistemske in nesistemske zvrsti. Sistem lahko določimo knjižnemu jeziku, ker je opisan v slovnici, pravopisu in slovarju. Sistemska pojavnost oblika slovenskega jezika pa obstaja tudi med neknjižnimi zvrstmi, tj. krajevni govor, ki se družijo v narečja, ta pa v narečne skupine. V. Smole (2004: 324) dodaja še, da imamo s tega vidika dve sistemski pojavnosti obliki slovenskega jezika – na eni strani naravni narečni krajevni govor, na drugi strani pa normirani knjižni jezik, med njima pa je mogoče uvrstiti vso množico različnih pogovornega jezika. Tivadar (2004: 438–439) je preverjal smiselnost v slovenskem prostoru najbolj razširjene Toporišičeve delitve socialnih zvrsti. Pri tem se ni toliko osredinjal na jezikovno pravilnost, ampak je poskušal problematizirati večkrat nepravilno usmerjenost raziskovanja oz. ukvarjanja s slovenskim (knjižnim) jezikom, da se jezik mora govoriti tako, kot je zapisano, oz. bi moralo biti v slovnici in pravopisu. Prestižnosti knjižnega jezika ni posebej poudarjal (Tivadar 2004: 438–439).

Na tem mestu se nam zdi pomembno omeniti še vsaj teorijo sociolektov po Skubicu (2004; 2005). Pri oblikovanju sodobnejšega modela socialne zvrstnosti se

je omenjeni avtor, kot ugotavlja tudi že J. Vogel (2017), oprl na Gillesovo teorijo sociolektov, s katero je poimenoval govore različnih družbenih skupin, pri čemer je upošteval dve merili: (1) oddaljenost od knjižnega jezika; (2) primarnost oz. sekundarnost z vidika posameznika (Vogel 2017: 21–22). Skubic (2004: 300–302; 2005: 185–211) ločuje kultivirane (elitne) in obrobne (obrobne, podeželske obrobne, mestne obrobne, priseljske obrobne) sociolekte. Kultivirane (elitne) v njegovem kontekstu razumemo kot tiste, ki so bližje knjižnemu jeziku in jih govorijo predvsem pripadniki družbenih skupin z določeno ekonomsko, kulturno ali politično močjo, ki sprejemajo vrednote in pravila prevladujoče kulture. Obrobne sociolekte pa pripisujemo govorcem deprivilegiranih družbenih skupin, ki sicer priznavajo »superiornost« knjižnega jezika, vendar so hkrati izrazito lojalni do svojega sociolekta. Občutijo ga kot izraz posebnega načina življenja, zato vsako prestopanje v drug diskurz razumejo kot njegovo zanikanje.

2 FUNKCIJSKE ZVRSTI JEZIKA IN POSKUSI PREVETRITVE OBSTOJEČE/UVELJAVLJENE OPREDELITVE

Ob socialnih zvrsteh jezika, predvsem knjižnega, smo pozorni tudi na funkcijske zvrsti.³ J. Vogel (2007: 125) navaja, da sta se s klasifikacijo funkcijskih zvrsti ukvarjala strukturalistično in pragmatično jezikoslovje, vendar z različnih izhodišč. Strukturalistično jezikoslovje je na podlagi opaženih posebnosti sklepalo o skupni funkciji besedil, pragmatika pa je temeljno merilo videla v njihovi vlogi. Toporišič (2000: 27–32) deli funkcijske zvrsti na: (1) praktičnosporazumevalno, (2) strokovno, (3) publicistično in (4) umetnostno zvrst. M. Nidorfer Šiškovič (2013: 270) navaja, da Toporišičeva sistemsko uveljavljena razdelitev na omenjene štiri funkcijske zvrsti sicer ne predstavlja posebne težave pri načelnem uvrščanju besedil, težava pa nastane pri določanju podzvrsti, vrst, podskupin – pri določanju, analiziranju in pri definiranju besedilnih vrst. Manjkajo namreč merila, zakaj določena besedilna vrsta sodi v določeno funkcijsko zvrst, navedba relevantnih dejavnikov in kategorij vpliva. Skubic⁴ pa Toporišičevi teoriji očita pomanjkanje natančnega definiranja funkcije kot osnovne določevalne lastnosti

3 Klasifikacija funkcijskih zvrsti predstavlja eno izmed osrednjih problematik teorije jezikovne zvrstnosti praške strukturalistične šole (Skubic 1995). S funkcijskimi zvrstmi so se ukvarjali mdr. Havránek (1963) ter de Beaugrande in Dressler (1992), na Slovenskem pa predvsem Toporišič (1992; 2000), O. Kunst Gnamuš (1992), Skubic (1995), S. Kranjc (2004), J. Vogel (2007, 2017, 2018), M. Nidorfer Šiškovič (2013) idr. Razvoj koncepta funkcijske zvrstnosti v slovenskem jezikoslovju je pregledno predstavil tudi Dukič (2010).

4 Dukič (2010: 327–328) ugotavlja, da teorija funkcijske zvrstnosti, kot jo je predstavil Skubic (1995), predstavlja jasno opozicijo etabrirani funkcionalističnostrukturalistični teoriji. Vzrok za to vidi v zasnovanosti na drugačnih teoretskih konceptih. Avtor češki in slovenski teoriji na začetku očita pomanjkanje natančnega definiranja funkcije kot osnovne določevalne lastnosti zvrsti oz. stilov. Sam se pri razlaganju tega pojma nasloni na pragmalingvistično teorijo govornih dejanj Austina, Searla in Strawsona, ki med drugim izpostavlja t. i. pragmatično funkcijo izrekov oz. besedil, katere osnovni namen je sprememba stanja stvari – tvorec besedila torej želi

zvrsti. Pri razlaganju tega pojma se naslanja na pragmalingvistično teorijo govornih dejanj⁵ (Skubic 1995; 2005; Dukič 2010).

Da bi vsaj delno sledili razvoju teorije zvrstnosti, ki se ndr. ukvarja tudi z razlikami med jezikovno in besedilno zvrstnostjo, jezikom in govorom/diskurzom, kar poudarjajo sodobne teorije zvrstnosti, tudi pragmalingvistična, se zdi smiselno in hkrati nujno opozoriti na Skubica (1995: 156), in sicer v tistem delu, v katerem navaja, da je v razumevanju funkcijskih zvrsti v drugi polovici prejšnjega stoletja zaznati premik v delih pragmalingvistov, ki v t. i. središče svojega zanimanja postavljajo pragmatično funkcijo izrekov oz. besedil – namen spremembe stanja stvari, s katerim je besedilo tvorjeno. Spremembe stanja stvari, ki jih želi govorec uresničiti, so najrazličnejših vrst in zajemajo vse, kar se v stvarnosti spremeni s tem, ko je govor uresničen. Skubic (1995: 158–167) zato – drugače kot Toporišič – ločuje naslednje pragmatične funkcije govora: (1) znanstveni govor;⁶ (2) sporočanj-sko-vplivanjski govor;⁷ (3) konvencionalnoperformativni govor;⁸ (4) umetnostni

► s svojim besedilom tako ali drugače spremeniti zunajjezikovno dejanskost, temu namenu pa je podrejena celotna (vsebinska in oblikovna) struktura besedila.

5 Govorno dejanje v splošnem pogledu je dejanje, pri katerem sporočevalec z glasovno ali s črkovno oblikovanimi znamenji besednega jezika posreduje naslovníku svoje razmerje do stvarnosti in svojo miselno predstavo o stvarnosti, in sicer z namenom, da bi vplival na naslovníkovo vednost, prepričanja, čustva itn., pri tem pa posreduje tudi podatke o sebi in okoliščinah govornega dejanja (Križaj Ortar 1997). Govorno dejanje je M. Križaj Ortar (1997: 16–18) razdelila na pet ravni: (1) govorno dejanje je namerno/intencijsko dejanje (o govornem dejanju lahko govorimo kot o zavestni dejavnosti, ki je motivirana z družbeno pogojenimi potrebami in je načrtno usmerjena k cilju); (2) govorno dejanje je družbeno/medosebno dejanje (gre za interakcijo med sporočevalcem in naslovníkom; govorno dejanje je usmerjeno k naslovníku, kateremu sporočevalec nekaj posreduje; je torej dajalno/posreovalno dejanje, ne pa posedovalno ali sprejemalno dejanje, zato ga ne gre enačiti s komunikacijo, saj je ta sestavljena iz posreovalnega dejanja govorca in sprejemalnega dejanja jejemnika; govorno dejanje je le eno izmed dejanj sporazumevanja); (3) govorno dejanje je vsebinsko dejanje (sporočevalec z besednimi znamenji popisuje določen izsek stvarnosti in do njega zavzema določeno stališče; s tem naslovníku posreduje svoje razmerje do izseka stvarnosti in svojo miselno predstavo o izseku stvarnosti); (4) govorno dejanje je razodevalno dejanje (sporočevalec v njem razodeva samega sebe, če to želi ali ne); (5) govorno dejanje je besedno dejanje (temeljno sredstvo govornega dejanja je besedni jezik, ki pa ga vedno spremljajo znamenja drugih jezikov, tj. t. i. parajezikovni spremljevalci govorjenja, npr.: register, hitrost, kretnje, mimika, drža telesa, položaj v prostoru itn. (pri točki 5 prim. Toporišič 2000: 550–554).

6 Znanstveni govor določa spoznavna funkcija – jezik je sredstvo za oblikovanje novih vednosti, njegov nosilec pa t. i. logični subjekt, ki trditve v strogo hierarhiziranem znanstvenem besedilu izpeljuje po pravilih logičnega sklepanja. Jezik je navadno zborni in slogovno čim manj zaznamovan (Skubic 1995; prim. Dukič 2010).

7 Sporočanj-sko-vplivanjski govor pokriva praktičnosporazumevalni, publicistični in v veliki meri tudi strokovni jezik klasične Toporišičeve tipologije.

8 Konvencionalnoperformativni govor med drugim zajema poslovni/uradovalni oz. uradniški jezik. Njegova temeljna funkcija je neposredno spreminjanje stanja stvari, jezik pa je sredstvo za spreminjanje sveta. Ta besedila so oblikovana skladno s strogimi, natančno predpisanimi in stabilnimi, torej redko oz. počasi spreminjajočimi se pravili, konvencijami. Standardne besedilne uresničitve konvencionalnoperformativnega govora so: pravni predpisi, odločbe, pogodbe, poročni, krstni, imenovalni, razglaševalni obrazci, različna potrdila itn. Njihov nosilec je t. i.

govor.⁹ O. Kunst Gnamuš (1992) pa je (že pred Skubicem) razlikovala med znanstvenim govorom, katerega namen je ubeseditev stvarnosti (prevladujoča reprezentacijska vloga), in ideološkim govorom, za katerega je značilna vplivajska vloga. Zanimivo se zdi omeniti še, da Skubic pozneje (2005) ne razpravlja več o funkcijskih govorih, ampak o registrih, diskurzih in o žanrih, skozi katere se v institucionalnem okolju uresničujejo zahteve govornega položaja, bistvena pa je vloga jezika, o čemer razpravlja tudi J. Vogel (2017) več kot deset let pozneje. Ista avtorica (Vogel 2017: 22) ugotavlja še: »Zdi se, da sta Skubic in [O.] Kunst Gnamuš z vlogo jezika kot temeljnimi merilom za določanje funkcijskih zvrsti omogočila pojasnjevanje odstopanja od predvidene rabe knjižnega jezika oz. vztrajanja pri njem v uradnem in javnem sporazumevanju. Hkrati pa Skubičeva izključitev knjižnega jezika s socialne osi knjižnemu jeziku z vidika posameznika odvzema identitetno razsežnost. Ali, povedano drugače, če omogoča razmislek o potrebi po učenju slovenskega knjižnega jezika kot različice z največjo predstavitveno močjo, hkrati ne omogoča razmisleka o slovenskem knjižnem jeziku kot izrazu identificiranja z državno ali narodno skupnostjo kot posebno družbeno skupino.«

S. Kranjc (2004: 397) navaja, da sodobno pojmovanje zvrsti v ospredje postavlja temeljno funkcijo besedila, tj. vplivanje na naslovnika, za to pa tvorec izbira sredstva, ki so mu na voljo v njegovem besedilnem svetu in ki jih nudi jezik, v katerem besedilo oblikuje.

3 UPORABA SOCIALNIH IN FUNKCIJSKIH ZVRSTI JEZIKA V KONKRETNIH OKOLIŠČINAH

Če značilnosti teh zvrsti presojava z vidika govornika, pri čemer je izbrani govorni položaj¹⁰ govorno nastopanje v javnosti, ugotovimo, da si ta kot sporočevalec s svojo dejavnostjo prizadeva vplivati na naslovnika (poslušalca) in pri njem nekaj

► pooblaščen subjekt, pri katerem pogosto ne gre za posameznika, ampak za določeno konstelacijo udeležencev sporazumevanja, ki je besedilo sestavila.

9 Umetnostni govor ustreza tradicionalno pojmovani umetnostni zvrsti le v poimenovanju. Skubic namreč ugotavlja, tako Dukič (2010), da je njegova temeljna funkcija ta, da se notranje nekako predela v (konkretno) obliko, ki jo lahko izrečemo; iz tega izhaja, še dodaja, da se ta funkcija lahko realizira tudi v besedilih vsakdanjega govora, čeprav je res veliko pogostejša v proznih, lirskih in v dramskih besedilih. Jezik takšnih besedil je »sredstvo za izražanje kompleksnih notranjih doživetij in intuitivnih spoznanj«, njegov nosilec pa t. i. umetniški subjekt (Skubic 1995; Dukič 2010).

10 Govorni položaj je situacija, v kateri poteka sporazumevanje; to je odvisno od tega, kje in komu kaj sporočamo. Gre za okoliščine, ki so določene z udeleženci, vsebino in namenom in ki vplivajo na izbiro jezikovnih sredstev. Govorni položaji se med seboj razlikujejo glede na uradnost in neuradnost oz. javnost in zasebnost (Križaj Ortar idr. 1999; Zemljarič Miklavčič idr. 2009: 426; Tivadar 2011). Na podlagi značilnosti te opredelitve sklepamo, da gre pri javnem govornem nastopanju za uradni in javni govorni položaj. Tivadar (2004: 444; 2011: 493–494) navaja tudi pet osnovnih načinov (stopenj) govora, ki zahtevajo različno obvladovanje knjižnega govora, tj. (1) branje in (2) polbranje; (3) govor na osnovi opornih točk in (4) prosti govor brez zapisa, a z miselno pripravo – ti dve kategoriji že spadata med nebrani govor, ki ni več neposredno povezan s pisno predlogo; (5) popolnoma prosti govor.

doseči; njegova dejavnost mora biti usmerjena k nekemu cilju. Zavedati se mora interakcije, ki jo vzpostavi z naslovnikom. J. Vogel (2017) omenja, da knjižni jezik v svoji zapisani in govorjeni različici kljub vsem spremembam ostaja tista zvrst, ki posamezniku omogoča ustrezno sodelovanje v izobraževanju (pa tudi na splošno v družbi), in nadaljuje, da je knjižni zborni jezik razumljen kot edina socialna zvrst, ki se lahko uresniči v vseh funkcijskih zvrsteh, medtem ko je raba preostalih socialnih različic omejena le na področje praktičnosporazumevalne zvrsti.

Toporišič (2000: 15) navaja, da je nosilec zbornega jezika jezikovno šolani človek. Govorijo ga posebno v šolah učitelji in učenci vseh stopenj pred formalnim zborom, tj. pred razredom ali drugačnim poslušalstvom. Naslovnik zbornega govora je navadno množičen in neposredno prisoten pred govornikom kot poslušalec ali pa je eden izmed poslušalcev radia (ali kakega drugega sredstva za prenos govorne besede) ali gledalcev ali poslušalcev televizije.¹¹ Zborna izreka knjižnega jezika se torej uporablja zmeraj takrat, kadar je pred govorečim družbeno izoblikovan, tj. javen zbor poslušalcev. Slovenskega zbornega jezika se človek skoraj nikoli ne nauči kot maternega jezika; v veliki meri si ga pridobi pri pouku slovenskega knjižnega jezika v vrtcih in šolah¹² (Toporišič 2000: 15).

Za vnaprej pripravljen govorni nastop, ki ustreza izbranemu govornemu položaju, je torej značilen knjižni (zborni) jezik. M. Šekli (2004: 45, 47) omenja, da so teorijo knjižnega jezika konec dvajsetih let in v tridesetih letih 20. stoletja izdelali jezikoslovci praške jezikoslovne šole ter da je v svojem bistvu veljavna še danes. Nadaljuje, da knjižni jezik opravlja zelo pomembni družbeni vlogi – znotraj jezikovne ali narodne skupnosti je knjižni jezik narodnozdrževalen, ker omogoča, da se nosilci posameznih neknjižnih zvrsti jezika med seboj sporazumevajo ter s tem ustvarjajo zavest o pripadnosti neki nadkrajevni in nadpokrajinski (vsenarodni) jezikovni skupnosti. Zunaj jezikovne ali narodne skupnosti je knjižni jezik narodnopredstavnikiški, ker omogoča, da se njegovi nosilci z njim poistovetijo in hkrati razlikujejo od drugih podobnih skupnosti (Šekli 2004: 45, 47). Tudi Tivadar (2010: 106) omenja združevalnost in enotnost, ki sta ključni značilnosti knjižnega jezika.

Javni govorec v različnih govornih položajih uporablja večino zvrsti, a se pri njegovem govoru vse funkcijske zvrsti ne uporabljajo enakovredno. V nadaljevanju razprave predstavljamo funkcijske zvrsti s poudarkom na strokovni zvrsti,¹³ za katero menimo, da jo mora javni govorec obvladati.

11 V 21. stoletju zaradi množično razvite tehnologije tudi v drugih, sodobnejših oblikah.

12 H. Tivadar (2009: 46) navaja, da lahko knjižni jezik predstavlja tudi zavorni element pri sproščenem sporazumevanju. Poudarja, da je bilo pri njegovih lektorskih govornih vajah in seminarjih pogosto problematizirano dejstvo, da se knjižni jezik pojmuje kot najvišja jezikovna zvrst, najpopolnejša in najzahtevnejša, kot navaja Toporišič v Enciklopediji slovenskega jezika (1992: 82–83). Pri tem Tivadar (2009: 46) navaja, da je treba poudariti predvsem izpostavljanje prestižnosti kot osnovnega merila knjižnosti in predvsem izpostavitve knjižnega kot najvišjega. Prestižnost je sicer eno izmed pomembnih meril, nikakor pa ni edino, predvsem pa je knjižni jezik tudi jezik, ki ima normo in običajno živi v (knjižnih) besedilih.

13 J. Vogel (2007: 127) navaja, da slovensko strukturalistično jezikoslovje strokovno zvrst obravnava kot eno temeljnih funkcijskih zvrsti jezika glede na izbranega naslovnika.

J. Vogel (2007: 125) ugotavlja, da na primer poljudnoznanstveno besedilo strukturalistično jezikoslovje skupaj z znanstvenim uvršča med strokovna besedila, pragmatično pa v nasprotju z znanstvenim v t. i. sporočanjško-vplivanjski govor. Ta zajema, kot navaja Skubic (1995: 161; prim. Dukič 2010: 328) in kot je bilo že omenjeno, praktičnosporazumevalni in publicistični jezik ter v veliki meri tudi strokovni jezik klasične Toporišičeve tipologije.

Po Slovenski slovnici je za strokovna besedila (podzvrsti: praktičnostrokovna, znanstvena, vmesna – navadni strokovni jezik) na splošno značilno, da so objektivna in da je njihova funkcija predstavitev stvarnosti. Posebnost poljudnoznanstvenih besedil v primerjavi z znanstvenimi je po Toporišiču njihova večja nazornost oz. preprostejša predstavitev vsebine, saj so namenjena drugačnemu naslovniku. Sredstvo, s katerim se ta posebnost izraža, je predvsem ponazarjanje z zgledi (prim. Vogel 2007: 127).

Javni govorec mora za nekatere vrste javnosti uporabljati strokovni jezik. Praktičnostrokovni jezik, na primer, je podoben praktičnosporazumevalnemu, le da je v njem precej več strokovnega izrazja. V primerjavi z vsakdanjim sporazumevalnim jezikom je natančnejši – v tem primeru gre za uradovavno sporazumevanje¹⁴ (prir. po Toporišič 2000: 27–31).

Na podlagi razvrstitve funkcijskih zvrsti po Skubicu (1995) pa se nam za javnega govorca zdi pomemben predvsem t. i. sporočanjško-vplivanjski govor. Dukič (2010: 328) navaja, da je njegova temeljna funkcija perlokucijska, in ta termin utemeljuje s tem, da izhaja iz pragmalingvističnega razlikovanja med lokucijo (dejanje izrekanja), ilokucijo (dejanje vplivanja) in perlokucijo (dejanje učinkovanja), sestavinami govornega dejanja. Skubic (1995, 2005) omenja, da ima tvorec (v našem primeru javni govorec) pri tej vrsti govora vso svobodo, da glede na okoliščine pri javnem govornem nastopanju za doseg svojega cilja uporabi tiste strategije, ki jih obvlada. Biti mora razumljiv in prepričljiv, upoštevati pa mora zahteve okoliščin. Glede razumljivosti mora oblikovati predvsem take propozicije, ki javnostim omogočajo, da ob vednosti, ki jim je na voljo, prepoznajo njihov smisel. V sporočanjško-vplivanjskem govoru logično dokazovanje (v nasprotju z znanstvenim govorom) ni edino sredstvo prepričevanja. Javni

14 Poleg značilnega izrazja so zanj značilne tudi tipične ustaljene besedne zveze. Včasih se zgodi, da mora govorec zaradi zahtevne znanstvene javnosti v svojem javnem govornem nastopanju uporabiti tudi najvišjo vrsto strokovnega jezika, tj. t. i. znanstveni jezik. Zanj je značilno, da vsebuje strokovno izrazje, ki je znanstveno obširnejše kot pri praktičnostrokovnem jeziku in bolj abstraktno. Podajanje mora biti natančno in popolnoma enopomensko. Na kratko mora biti podano bistvo stvari in pojavov. Za znanstveni jezik sta značilni tudi »velika treznost« in brezčustvenost – ni nenavadnega besednega in stavčnega reda, čim manj tropov (metafor, metonimij), prevladovati mora nevtralni besedni red. Vmesni položaj med praktičnostrokovnim in znanstvenim jezikom, ki ga večkrat uporablja javni govorec, pa ima navadni strokovni jezik, ki ga imenujemo tudi poljudnoznanstveni jezik. Ta jezik se uporablja takrat, ko je treba z vsebino znanstvenih del seznaniti širše kroge, kar neposredno kaže na različne javnosti, ki obstajajo (prir. po Toporišič 2000: 27–31).

govorec tukaj nastopa kot vreden zaupanja; od stopnje zaupanja, ki jo uživa, so odvisne tudi strategije, ki jih lahko uporablja. Za učinkovitost tega govora je pomembno, da ima poslušalec govorca za verodostojnega (Skubic 1995: 161–162; Dukič 2010: 328).

4 PREMISLEK O MOŽNOSTIH NORMIRANJA »NOVE IN SODOBNE« ZVRSTNOSTNE TEORIJE – KAKO ZAČETI

E. Kržišnik (2004: IX) je leta 2004 zapisala: »Odkar se je teorija jezikovne zvrstnosti sredi prve polovice 20. stoletja, predvsem na pobude praške lingvistične šole, trdno umestila v evropsko jezikoslovje, je prehodila pot od strukturalističnega do pragmatičnega in celo kognitivnega pristopa. Tisto, kar pa je v prvi vrsti prineslo potrebo po njeni ponovni aktualizaciji, je bila zunajjezikovna pobuda: v zadnjem desetletju ali dveh se je opazno, lahko bi rekli celo drastično, spremenila resničnost sama in te spremembe nujno odsevajo v jezikovni resničnosti in v členitvi te resničnosti. Pobuda je bila torej zunajjezikovna, jezikovna in jezikoslovna.« To je avtorica zapisala kot uvod v Obdobja, tradicionalni vsakoletni mednarodni slovenistični simpozij, ki se je odvil leta 2004. Skoraj 15 let pozneje je razkorak med tradicionalno teorijo zvrstnosti in dejansko jezikovno ravno vsaj tolikšen – če ne še večji – kot takrat. Težnje k potrebni »spremembi« so čedalje bolj aktualne, zato je treba nanje ne samo opozarjati, ampak bi bilo nujno tudi konkretno odgovoriti. O tem kot (še) vedno aktualni tematiki se v slovenskem jezikoslovju razpravlja tudi še več kot deset let pozneje. Ker so se, kot pred kratkim ugotavlja tudi J. Vogel (2017), razmerja med jezikovnimi zvrstmi v postmodernejši družbi spremenila in je še kako prisoten razkorak v pojmovanju jezikovne zvrstnosti med teorijo in prakso oz. med tradicionalno teorijo zvrstnosti in dejansko jezikovno rabo, se zdi nujen premislek o možnostih normiranja »nove in sodobne« zvrstnostne teorije. M. Kalin Golob in N. Logar (2008: 663) ugotavljata: »Urejanje pojmovnega sveta stroke s tvorbo ustreznih strokovnih izrazov je v teoriji knjižnega jezika, kot jo je razvila praška lingvistična šola v 30. letih 20. stoletja, ena temeljnih nalog jezikovne kulture kot teoretsko podprtega razvijanja knjižnega jezika.«

Najprej bi se morali predvsem jezikoslovci zavedati »pomena pravilnega spremljanja in terminološkega načrtovanja, saj lahko le tako tvorno spremljajo in uvrščajo pojmovne inovacije, ki so posledica intenzivnega razvoja družbe in spremenjenih (novejših) pogledov na jezik (prim. Jemec Tomazin 2010: 103). »Strokovno-znanstvena komunikacija je v družbi, ki temelji na znanju, še toliko pomembnejša.« Po skoraj 15 letih od simpozija Obdobja, ki je bil načrtno posvečen aktualizaciji jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem,¹⁵ bi bilo smiselno ponovno načrtno in premišljeno soočiti poglede in izkušnje jezikoslovcev ter na novo defi-

¹⁵ Leta 2013 je bila osrednja tema družbena funkcijskost jezika, ki je nadaljevala krovno tematiko usmeritev že nekaj predhodnih simpozijev Metode in zvrsti.

nirati/normirati temeljne pojme zvrstnostne teorije, upoštevajoč vsa današnja razhajanja med teorijo in prakso.

Gotovo je eno izmed izhodišč za to oblikovanje sodobne terminologije. V praksi pa, kot ugotavlja tudi M. Žagar Karer (2018), »pogosto ni lahko priti do terminološkega dogovora med strokovnjaki, saj je treba najti kompromis med različnimi mnenji in pogledi na posamezne pojme, hkrati pa mora biti izbrani termin ustrezen tudi z jezikovnega vidika. Terminološki dogovor uporabimo, ko želimo med več termini, ki označujejo isti pojem, izbrati najustrežnejšega, lahko pa tudi pri poimenovanju (praviloma novega) pojma. Če želimo, da bi bil terminološki dogovor uspešen, je treba določiti merila za izbiro najustrežnejšega termina« (Žagar Karer 2018: 237). Pri tem je treba, kot npr. navaja M. Žagar Karer (2018: 235), upoštevati naslednje: »Najpomembnejše terminološko načelo je načelo ustaljenosti, po katerem ima prednost termin, ki se v strokovnih besedilih najpogosteje uporablja; drugo pomembno terminološko načelo je načelo gospodarnosti, po katerem imajo prednost krajši termini; tretje terminološko načelo je načelo jezikovnosistemske ustreznosti, kar pomeni, da mora biti termin praviloma v skladu z jezikovnim sistemom jezika kot celote. Pomembno je tudi jezikovnokulturno načelo, po katerem imajo prednost termini domačega izvora. Terminološka načela niso namenjena temu, da bi jih uporabljali mehanično, zato je vedno treba premisliti, kateremu terminološkemu načelu dati prednost v konkretnem primeru.«

Naslednji korak je normiranje/kodifikacija usklajenih rešitev. Norma je tisto, kar je v določeni zvrsti glede na govorni položaj splošno in sprejeto oz. kar je s soglasjem postalo splošno sprejeto (prim. Dobrovoljc – Jakop 2011; Zemljak Jontes 2014; Vogel 2017). H. Dobrovoljc (2014) navaja, da naj t. i. normativna pristojnost ne bi izhajala iz avtoritativnosti neke znanstvene ustanove, ampak zlasti iz realnosti normativne informacije. Upoštevati je treba konsenz strokovnjakov, objektivne okoliščine jezikovne rabe in sistem kot osnovno standardizacijsko merilo ter jezikovnokulturne vloge. Normativna pristojnost je torej strokovno in družbeno priznana kompetenca za odločanje o knjižnojezikovnem standardu, ki ga »normodajalec« upravičuje z upoštevanjem strokovnih meril in vzpostavitvijo uveljavljenih proceduralnih protokolov (Dobrovoljc 2014).

V sklepnih fazi procesa »normiranja nove teorije« pa je vsekakor pomembno vse definirano uveljaviti v konkretnih govornih položajih ter izničiti oz. vsaj zmanjšati razkorak med teorijo in prakso. H. Dobrovoljc (2014) ugotavlja: »Z normativnega vidika pa ne gre le za organizacijski vidik, temveč tudi za odgovorno usmerjanje jezikovnega uporabnika, ki je vse bolj zahteven in želi od jezikoslovja enoten pa tudi utemeljen in ažuren odgovor. Ta zahteva je univerzalna, neodvisna od tega, v katerem mediju in obliki so podani normativni podatki ali kakšnega tipa je jezikovni priročnik [...], ki ga uporabimo, ko se želimo posvetovati glede knjižnojezikovnega standarda.« Dela na poti do nove, sodobne zvrstnostne teorije je torej še veliko.

5 NAMESTO ZAKLJUČKA

Na podlagi kritične primerjave uveljavljene Toporišičeve opredelitve socialnih in funkcijskih zvrsti s sodobnejšimi spoznanji nekaterih drugih jezikoslovcev se kaže potreba po nadgradnji obstoječe zvrstnostne teorije, ki jo narekujejo sodobna raba in spremenjeni pogledi na jezik. Izsledki prispevka nakazujejo na težnjo po aktualizaciji ustrezne opredelitve socialnih in funkcijskih zvrsti jezika, hkrati pa so lahko izhodišče za temeljit premislek o možnostih normiranja »nove in sodobne« zvrstnostne teorije, ki bi obdržala Toporišičeve temelje, odpravila nejasnosti, ki jih zaznavajo sodobni slovenski jezikoslovci, ter sledila potrebam, ki jih narekuje raba jezika 21. stoletja.

LITERATURA

- Bešter Turk 2013** = Marja Bešter Turk, Mladi in govorjenje v zbornem jeziku, v: *Družbena funkcijskost jezika: vidiki, merila, opredelitve*, ur. Andreja Žele, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013 (Obdobja 32), 55–62.
- Bitenc 2016** = Maja Bitenc, *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016.
- Červ 2013** = Gaja Červ, Premisleki o definiranju poročevalske funkcijske podzvrsti v stilistiki poročevalstva, v: *Družbena funkcijskost jezika: vidiki, merila, opredelitve*, ur. Andreja Žele, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013 (Obdobja 32), 87–92.
- de Beaugrande – Dressler 1992** = Robert de Beaugrande – Wolfgang Dressler, *Uvod v besediloslavlje*, Ljubljana: Park, 1992.
- Dobrovoljc 2014** = Helena Dobrovoljc, Normativna informacija v slovarju, *Jezikoslovni zapiski 20* (2014), št. 1, 43–57.
- Dobrovoljc – Jakop 2011** = Helena Dobrovoljc – Nataša Jakop, *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*, Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2011.
- Dukič 2010** = Davorin Dukič, Razvoj koncepta funkcijske zvrstnosti v slovenskem jezikoslovlju, *Slavistična revija 58* (2010), št. 3, 311–334.
- Gruden 1976** = Živa Gruden, Prispevek k spoznanju jezikovne situacije tržaških Slovencev, *Jezik in slovstvo 22* (1976), št. 3, 72–79.
- Havránek 1963** = Bohuslav Havránek, Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura, v: Bohuslav Havránek, *Studie o spisovném jazyce*, Praga: Nakladatelství ČSAV, 1963, 30–59.
- Jemec Tomazin 2010** = Mateja Jemec Tomazin, Vloga terminologije pri uveljavljanju znanstvene- ga področja, v: *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*, ur. Irena Novak Popov, Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2010 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21), 103–119.
- Kalin Golob 1999** = Monika Kalin Golob, Publicistika in poročevalstvo, *Slavistična revija 47* (1999), št. 2, 179–194.
- Kalin Golob 2009** = Monika Kalin Golob, Razpadajoči modeli: pogovorne zvrsti na javni prireditvi, v: *Slovenska narečja med sistemom in rabo*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009 (Obdobja 26), 519–525.
- Kalin Golob – Logar 2008** = Monika Kalin Golob – Nataša Logar, Terminologija odnosov z javnostmi: od upoštevanja terminoloških načel do pridobivanja podatkov iz besedil, *Teorija in praksa 45* (2008), št. 6, 663–677.
- Kranjc 2004** = Simona Kranjc, Jezikovna zvrstnost v sodobnih medijih, v: *Aktualizacija jezikovno-zvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2004 (Obdobja 22), 395–405.

- Križaj Ortar 1997** = Martina Križaj Ortar, *Poročani govor v slovenščini (skladenjsko-pragmatični vidik): doktorska disertacija*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 1997. – Tipkopis.
- Križaj Ortar 1999** = Martina Križaj Ortar, Sodobni jezikovni pouk – pouk jezika ali pouk o jeziku? Mesto slovnice v novih učnih načrtih, v: *Materni jezik na pragu 21. stoletja*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 1999, 40–44.
- Kržišnik 1998** = Erika Kržišnik, Socialna zvrstnost in frazeologija, v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 34, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik, Oddelek za slovenske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1998.
- Kržišnik 2004** = Erika Kržišnik, Spremna beseda, v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2004 (Obdobja 22), IX–X.
- Kunst Gnamuš 1992** = Olga Kunst Gnamuš, *Sporazumevanje in spoznavanje jezika*, Ljubljana: DZS, 1992.
- Nidorfer Šiškovič 2013** = Mojca Nidorfer Šiškovič, Žanrskost funkcijskih besedilnih vrst, v: *Družbena funkcijskost jezika: vidiki, merila, opredelitve*, ur. Andreja Žele, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013 (Obdobja 32), 269–275.
- Petek 2012a** = Tomaz Petek, Ozaveščenost o javnem govornem nastopanju – priložnost za profesionalni razvoj učitelja, *Jezik in slovstvo* 57 (2012), št. 3–4, 115–129.
- Petek 2012b** = Tomaz Petek, Criteria for public speech planning: characteristics of language learning, *Linguistica* 52 (2012), 381–392.
- Petek 2013** = Tomaz Petek, Kritični prerez besedilnih vrst v povezavi z učiteljevim oz. vzgojiteljevim govornim nastopanjem, *Revija za elementarno izobraževanje* 6 (2013), št. 4, 21–36.
- Petek 2014** = Tomaz Petek, Didaktični model razvijanja zmožnosti javnega govornega nastopanja, *Jezikoslovni zapiski* 20 (2014), št. 2, 143–161.
- Petek 2018** = Tomaz Petek, Govorno nastopanje visokošolskih učiteljev, *Pedagoška obzorja* 33 (2018), št. 2, 131–143.
- Skubic 1995** = Andrej E. Skubic, Klasifikacija funkcijske zvrstnosti in pragmatična definicija funkcije, *Jezik in slovstvo* 40 (1994/95), št. 5, 155–168.
- Skubic 2004** = Andrej E. Skubic, Sociolekti od izraza do pomena: kultiviranost, obrobje in eksces, v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2004 (Obdobja 22), 297–319.
- Skubic 2005** = Andrej E. Skubic, *Obrazi jezika*, Ljubljana: Študentska založba, 2005.
- Smole 2004** = Vera Smole, Nekaj resnic in zmot o narečjih v Sloveniji danes, v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2004 (Obdobja 22), 321–330.
- Smole 2009** = Vera Smole, Pomen in vloga slovenskih narečij danes, v: *Slovenska narečja med sistemom in rabo*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009 (Obdobja 26), 558–563.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Stabej 2003** = Marko Stabej, Kaj je to, slovenščina? (Slovenščina v narodni in mednarodni razsežnosti), v: *Poučevanje materinščine – načrtovanje pouka ter preverjanje in ocenjevanje znanja*, ur. Milena Ivšek, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2003, 14–22.
- Šekli 2004** = Matej Šekli, Jezik, knjižni jezik, pokrajinski oz. krajevni knjižni jezik: genetsko-jezikoslovni in družbenostojezikoslovni pristop k členjenju jezikovne stvarnosti (na primeru slovenščine), v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2004 (Obdobja 22), 41–58.
- Tivadar 2004** = Hotimir Tivadar, Podoba in funkcija govornega knjižnega jezika glede na neknjižne zvrsti, v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2004 (Obdobja 22), 437–452.

- Tivadar 2009** = Hotimir Tivadar, Pomen glasoslovja in pravorečja pri učenju slovenščine (s poudarkom na porabskem primeru), *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi*, ur. Irena Novak Popov, Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2009 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 20), 41–51.
- Tivadar 2010** = Hotimir Tivadar, Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo, *Slavistična revija* 58 (2010), št. 1, 105–116.
- Tivadar 2011** = Hotimir Tivadar, Vzpostavitev razmerij med govorom in branjem, recitacijo in igranjem, *Meddisciplinarnost v slovenistiki*, ur. Simona Kranjc, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011 (Obdobja 30), 489–495.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 42000.
- Valh Lopert 2008** = Alenka Valh Lopert, Prevzeto besedje v jeziku komercialne radijske postaje, *Jezikoslovni zapiski* 14 (2008), št. 1, 123–137.
- Vogel 2007** = Jerca Vogel, »Nestrokovnost« v jeziku poljudnoznanstvenih besedil: (pragmatično-funkcijski vidik), v: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2007 (Obdobja 24), 125–142.
- Vogel 2017** = Jerca Vogel, Poimenovanje jezikovne zvrstnosti pri pouku slovenščine med teorijo in prakso, *Jezik in slovstvo* 62 (2017), št. 4, 17–30.
- Vogel 2018** = Jerca Vogel, Zavest dijakov o jezikovni zvrstnosti in vlogah knjižnega jezika, *Slavia Centralis* 11 (2018), št. 2, 74–92.
- Zemljak Jontes 2014** = Melita Zemljak Jontes, *Jezikovna kultura v teoriji in (šolski) praksi*, Maribor: Litera, 2014.
- Zemljarič Miklavčič 2008** = Jana Zemljarič Miklavčič, Iskanje odgovorov na vprašanja govornega jezika, *Jezik in slovstvo* 53 (2008), št. 1, 89–106.
- Žagar Karer 2018** = Mojca Žagar Karer, Upoštevanje terminoloških načel v terminografski praksi, *Slavistična revija* 66 (2018), št. 2, 235–249.

SUMMARY

Social and Functional Language Varieties in Slovenian Linguistics

Rapid social changes and altered views on communication in its broadest sense today require quick language adaptation. A need to update or improve the division into social and functional language varieties as established by Jože Toporišič has been emerging in multiple places in Slovenian journalism. Because social and functional varieties of language are realized in concrete circumstances, this article discusses them from the perspective of a selected speech situation—in this case, public speaking, where the proper use of language varieties is crucial due to the national and representative role of the standard language. Because of the currency and importance of this topic in Slovenian linguistics, it is important to contrast different views and consider how to formulate suggestions for a new classification model, including terminology. The article can serve as a starting point for a thorough consideration of the options for normifying a “new and modern” theory of language variety, which would preserve Toporišič’s groundwork, eliminate issues observed by modern linguists, and follow needs dictated by twenty-first-century language use.